Språkutvikling og verdien av å kommunisere

Tone Mjøen, Ergoterapispesialist, MSc
Habiliteringssenteret i Vestfold

Tale, kommunikasjon og språk

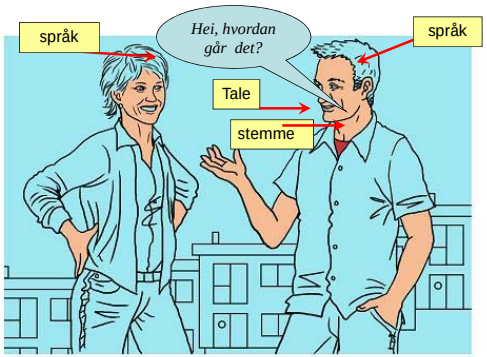

AKKtiv Komigang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

St.meld. Nr 16 ….og ingen stod igjen

St.meld. nr. 16
(2006–2007)

… og ingen sto igjen
Tidlig innsats for livslang læring

Språk gir mulighet til å kommunisere og bidrar til identitetsdannelse og tilhørighet i et fellesskap. Ved hjelp av språk lærer barnet å forstå seg selv og omverdenen. Språkutvikling er derfor noe av det mest betydningsfulle som skjer i et barns liv, og er avgjørende for barnets videre utvikling – både intellektuelt, sosialt og emosjonelt.

St.meld. Nr 16 ….og ingen stod igjen

St.meld. nr. 16
(2006–2007)

… og ingen sto igjen
Tidlig innsats for livslang læring

Språk gir mulighet til å kommunisere og bidrar til identitetsdannelse og tilhørighet i et fellesskap. Ved hjelp av språk lærer barnet å forstå seg selv og omverdenen. Språkutvikling er derfor noe av det mest betydningsfulle som skjer i et barns liv, og er avgjørende for barnets videre utvikling – både intellektuelt, sosialt og emosjonelt.

E-læring *AKKtiv*

https://kurs.helse-sorost.no/ScormServices/ScoStart.aspx?load=preview&scorm_version=1.2&starting_url=/elps40/content/bd2e6b59-e75b-436e-bebf-3de926c9bd5a/course/asset/default.htm

Kommunikasjonsutvikling

AKKtiv Komlgang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

Kommunikasjonsutvikling

- Starter allerede før barnet fødes
- Spebarn er interessert i menneskelige bevegelser, ansikter, stemmer og tale
- Nyfødte imiterer enkle ansikts- og håndbevegelser

AKKtiv Komlgang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

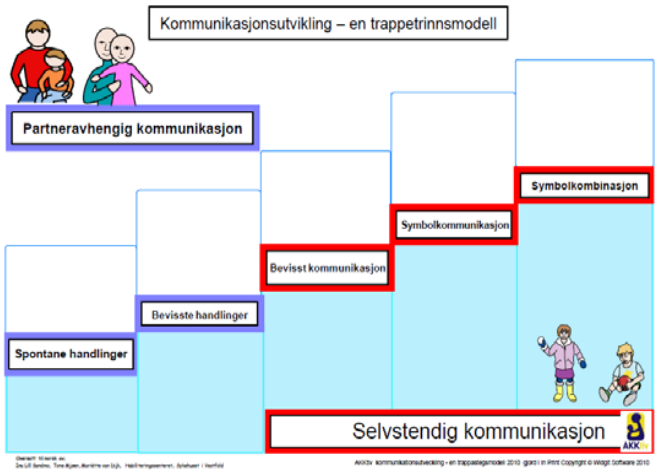

AKKtiv Komlgang

Spontane handlinger
partneravhengig

- Reagerer på opplevelser innefra og utenfor kroppen
- Interesse for menneskers ansikt, stemme og hender
- Imiterer spontant
- Er ”her og nå”

Bevisste handlinger
Partneravhengig

- Kan ha oppmerksomheten *enten* mot en person *eller* noe i omgivelsene
- Begynner å kunne behandle minne samtidig med ”her og nå”
- Utforsker omgivelsene og begynnende forståelse av ”årsak – virkning”

Bevisst kommunikasjon
Selvstendig kommunikasjon

- Styrer sin og andres oppmerksomhet mer bevisst
- Kommuniserer ut fra ”her og nå” kombinert med felles erfaringer
- Utvikler delt oppmerksomhet
- Kommuniserer med ulike formål, f.eks. behov/kommenterer/spør/nekter

Delt oppmerksomhet

Triangelen: jeg + du +noe i omgivelsene.

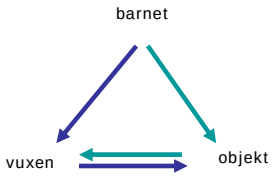

Symbolkommunikasjon
Selvstendig kommunikasjon

- Begynner å kommunisere med enkeltord, tegn eller bilde
- Utvikler *delt* hensikt – forstår at andre forstår hva han/hun vil
- Symbolforståelse - et ord, tegn, bilde står for noe/symboliserer noe
- Begrepsforståelse - forstår og håndterer sammenhenger i omgivelsene

AKKtiv Komlgang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

Symbolkombinasjon
selvstendig kommunikasjon

- Kan kommunisere med mer enn 50 symboler
- Kombinerer to eller flere ord/symboler til en mening
- Begynner å bøye ord
- Ordforrådet øker
  – bruker og forstår stadig flere symboler og begrep

AKKtiv Komlgang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

Ordforråd hos barn

- **1 til 2 år: ord og små setninger**
  – Ved 18-månedersalderen kan et gjennomsnittlig barn produsere rundt 50 ord og forstå over 200 ord. Ordspurten starter vanligvis når barnet er mellom 16 og 20 måneder.
- **2 til 3 år: Ordforrådet øker**
  – Rundt 2 års alder kan et gjennomsnittlig barn si rundt 300 ord. Her er det stor variasjon, og ordforrådet ved 24 måneder varierer fra 75 til over 500 ord.
  – Mellom 24 og 30 måneders alder går mange barn gjennom en periode med veldig rask utvikling, både i ordforråd og grammatikk.
- **3 til 4 år: Noen lyder er vanskelige**
  – Mellom 36 og 42 måneder behersker de fleste barn de viktigste grammatiske strukturene i språket sitt (bøying og setningsoppbygging
- **4 til 5 år: Bruker ord og setninger riktig**

Kilde: Kristian E. Kristoffersen og Hanne Gram Simonsen "Tidlig språkutvikling hos norske barn", MacArthur-Bates "Foreldrerapport for kommunikativ utvikling" og nettsiden "Språkvansker" ved Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo

Å være på flere utviklingstrinn

- Det er ikke uvanlig at barn med funksjonsnedsettelse befinner seg på flere utviklingstrinn samtidig

AKKtiv Komlgang
Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

Hvordan påvirker funksjonsnedsettelse kommunikasjonsutviklingen?

- Ofte følger barnet en normal kommunikasjonsutvikling, men i en annen takt
- Kommunikasjonsutviklingen kan se annerledes ut
- Hvor langt et barn kommer i sin kommunikasjonsutvikling er vanskelig å si

AKKtiv Komlgang

Oversatt til norsk av: Tone Mjøen*, Annikken Rød*, Ina Lill Sandmo*, Karin Bakke Thorsen*, Lise Aaslund**,*Habiliteringssenteret, Sykehuset i Vestfold ,**Oslo Universitetssykehus

ASK brukergrupper

Uttrykksmiddelgruppen

- Personer som har gode muligheter til å lære å forstå tale, men ikke selv kan snakke. Stort sprik mellom forståelse og uttrykksevne.

Støttespråkgruppen

- Opplæringen i en alternativ kommunikasjonsform som en støtte på veien til en utviklet tale.

Språkalternativ gruppen

- De har liten eller ingen forståelse eller bruk av tale. ASK som brukes, skal bli deres morsmål.

Talevansker – klassifikasjon Viking taleskala

CPRN talefunksjon	Viking Taleskala
Normal	I. Talen er ikke påvirket av motoriske vansker.
Litt utydelig	II. Talen er upresis, men oftest forståelig for ukjente samtalepartnere.
Utydelig	III. Talen er uklar og ofte ikke forståelig for ukjente.
Meget utydelig	III. Talen er uklar og ofte ikke forståelig for ukjente tilhørere utenfor kontekst.
Ingen tale	IV. Ingen forståelig tale.

https://www.siv.no/seksjon/CP-registeret_/Documents/Klassifikasjonsverktoy/Viking_Scale_norsk_2012.pdf

Barn med CP som bruker ASK ved 5 år

Figur 3.7: Andel barn som bruker Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) på Viking taleskala III-IV (n=431)

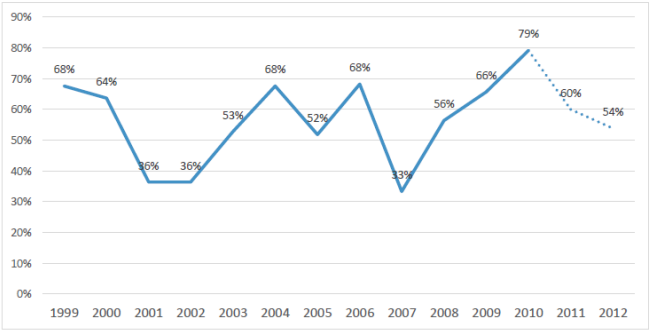

** ASK=bruk av grafisk kommunikasjon (bilder, piktogram, bliss og skriver) eller håndtegn, signaler eller gester. Fødselsårene 2011-2012 er ikke validert.*

Geografiske forskjeller i bruk av ASK

Figur 3.8: Andel barn som bruker Alternativ og supplerende kommunikasjon (ASK) på Viking taleskala III-IV (n=495)

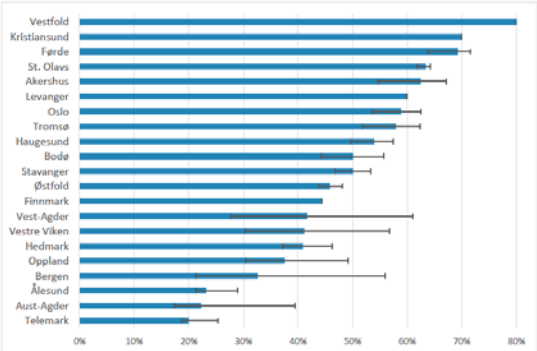

** ASK=bruk av grafisk kommunikasjon (bilder, piktogram, Bliss og skriver) eller håndtegn, signaler eller gester.*

Lære om seg selv og omgivelsene

- Hvordan påvirker språk og kommunikasjonsvansker
  - Kunnskap om seg selv
  - Kunnskap om omgivelsene

Barn kommuniserer med hverandre i **lek**

- Hva skjer med barns sosiale samhandling og deltakelse i lek, når de har:
  - Talevansker
  - Språkvansker
  - Forståelsesvansker

Språk, kommunikasjon og **læring**

Språk og kommunikasjon er sentralt i læring
- om seg selv
- om omverdenen
- for akademisk læring
- lese og skrive

Barns medvirkning

- Lov om barnehager (2006) - barn fikk rett til medvirkning
- Intensjonen med bestemmelsen framgår av barnehagens formål i Lov om barnehager, § 1:
  - Barna skal få utfolde skaperglede, undring og utforskertrang
  - De skal lære å ta vare på seg selv, hverandre og naturen
  - Barna skal utvikle grunnleggende kunnskaper og ferdigheter
  - De skal ha rett til medvirkning tilpasset alder og forutsetninger.
- Barns rett til medvirkning; § 3:
  - Barn i barnehagen har rett til å gi uttrykk for sitt syn på barnehagens daglige virksomhet.
  - Barn skal jevnlig få mulighet til aktiv deltakelse i planlegging og vurdering av barnehagens virksomhet.
  - Barnets synspunkter skal tillegges vekt i samsvar med dets alder og modenhet

Sørge for tilstrekkelig vokabular (ASK) for

- Å lære
- At de voksne kan modellere
- At barnet kan bruke
- Å uttrykke varierte meninger
- Å bruke gjennom hele døgnet
- Å dekke varierte funksjonelle behov
- Å stimulere til språkutvikling
- Å gjøre barnet i stand til å møte varierte kommunikasjonsbehov

PODD - kommunikasjonsbøker med pragmatisk organiserte dynamiske display, Tone Mjøen og Ina Lill Sandmo, 2013

Alternativ og Supplerende Kommunikasjon (ASK)

- **Alternativ kommunikasjon**
- vil si at personen har **en annen måte å kommunisere på** ansikt til ansikt enn tale.

(Tetzchner & Martinsen, 2002)

- **Supplerende** (augmentativ) **kommunikasjon** betyr støtte- eller hjelpekommunikasjon.
- At kommunikasjonen er supplerende, understreker at opplæring i alternative kommunikasjonsformer har en dobbelt målsetting:
- å fremme og støtte personens tale, og å sikre en alternativ kommunikasjonsform hvis personen ikke utvikler evnen til å snakke.

PODD - kommunikasjonsbøker med pragmatisk organiserte dynamiske display, Tone Mjøen og Ina Lill Sandmo, 2013

FN konvensjonen – norsk oversettelse (2008)

Artikkel 2, Definisjoner

- "Kommunikasjon" omfatter blant annet: språk, teksting, punktskrift, taktil kommunikasjon, storskrift, tilgjengelige multimedia så vel som skrift, lyd, lettlest språk, opplesning, alternative og supplerende kommunikasjonsformer, -midler og -formater, herunder tilgjengelig informasjons- og kommunikasjonsteknologi.
- "Språk" omfatter: talespråk og tegnspråk og andre former for ikke-verbal kommunikasjon

KONVENSJON OM RETTIGHETENE TIL MENNESKER MED NEDSATT FUNKSJONSEVNE

- Vedtatt i FN 13.des 2006
- Signert av Norge etter 3 mnd
- Inkludert i **Ot.prp. nr. 44 (2007-2008) Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne (diskriminerings- og tilgjengelighetsloven) Gjeldende fra 1.1.2009**
- Ratifisert av Norge 2013

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/sla/funk/konvensjon_web.pdf

Det er ikke én løsning

Multimode rich

- Det er behov for <u>forskjellige</u> løsninger
- Bruk av flere modaliteter;
  - blikkpeking
  - peking, gester
  - lyd
  - mimikk, kroppsspråk
  - forskjellige kommunikasjonssystemer

Språk

- ***"Mange tror at språk er det som kommer ut av munnen, men <u>tale</u> er bare ett av språkets mange uttrykksformer"***

rådgiver Monica M. Fjelldal, Torshov

PODD - kommunikasjonsbøker med pragmatisk organiserte dynamiske display, Tone Mjøen , 2013

Språk og kommunikasjon

- Språk vil ofte være en nøkkelferdighet for å kunne påvirke barnets/elevenes kognitive utvikling og læring, men også deres sosiale liv.
- ASK må ses på som et språk, for å forstå viktigheten av at det satses på og gjøres tilgjengelig.
  - ASK er ikke en metode i opplæring.

Med "diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne" menes:

- enhver forskjellsbehandling, utelukkelse eller innskrenkning på grunn av nedsatt funksjonsevne som har som formål eller virkning å begrense eller oppheve anerkjennelsen, nytelsen eller utøvelsen, på lik linje med andre, av alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på det politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle, sivile eller et hvilket som helst annet område.
- Det omfatter alle former for diskriminering, herunder å bli nektet en rimelig tilrettelegging,

Internatonal Classification of Function (ICF) og ASK

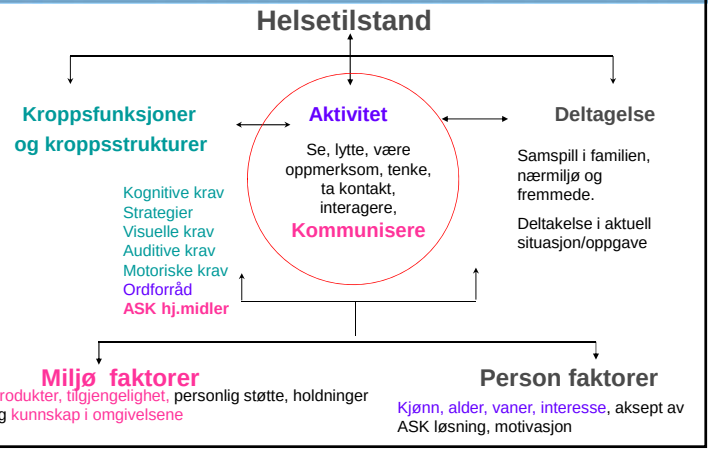

Kommunikasjon
Meningsfull og nødvendig aktivitet

- Mulighet for kommunikasjon og samhandling er avgjørende for barns videre utvikling
- For barn i risiko for kommunikasjonsvansker er det viktig med **tilrettelegging for å forstå og bli forstått**, og for å kunne **uttrykke seg**
- Tilgang til språk er en **rettighet**
- (Barnehageloven, Opplæringsloven, FN-konvensjonen)

Anbefalinger om ASK

- **En kombinasjon av indirekte og direkte tiltak**
  - **Indirekte tiltak**; bør innbefatte veiledning/opplæring av foreldre i kommunikaasjon, responsiv kommunikasjonsstil og atferdsmodifiserende strategier i hverdagslivet
  - Lære foreldre å bruke responsive strategier og ASK
  - **Direkte tiltak**; er barnfokusert og i et naturlig miljø. Tiltakene skal fokusere på utvikling av grunnleggende kommunikative ferdigheter
- **Tilgang til ASK så tidlig som mulig**
  - personene i barnets omgivelser må bruke barnets kommunikasjonsformer og hjelpemidler i samspill med barnet
- **Multimodal ASK dvs bruk av flere enn èn kommunikasjonsform**
- **Tiltakene skal tilbys over tid og/eller med regelmessig oppfølging**

Thunberg et al (2014) Tidiga kommunikations- og språkinsatser til förskolebarn *Föreningen Sveriges Habiliteringschefer:*

Hvorfor tidlig intervensjon?

- Tidlig intervensjon for å tilrettelegge for en optimal kommunikasjons- og språkutvikling
- Minimalisere alvorlighetsgraden av forsinkelsen
- Hindre utvikling av uhensiktsmessig oppførsel, manglende sosial kompetanse og kommunikasjonsvansker i familien.

Tidlig intervensjon

- Læring og erfaring bestemmer utviklingen av nevrologiske mønstre i hjernen og med økende alder blir det stadig vanskeligere å endre de nevrologiske mønstrene som allerede er etablert.
- *Om et språk ikke er lært i den sensitive perioden, blir det vanskeligere å lære det* sier Elman m.fl (1996).
- *"Når barn har behov for alternativ kommunikasjon, er det alltid om å gjøre å komme i gang så tidlig som mulig"* Tetzchner og Martinsen (2002).

Even more basic than the freedom of speech,
is the freedom to speak.

Professor Stephen Hawking ACE Centre, Oxford

Foto: Wikimedia Commons